

FYZIKÁLNÍ PRAKTIKUM

Fyzikální praktikum 2

Zpracoval: Jakub Juránek

Naměřeno: 24. září 2012

Obor: UF   **Ročník:** II   **Semestr:** III

Testováno:

Úloha č. 5:   Magnetické pole

$$T = 21,6 \text{ } ^\circ\text{C}$$

$$p = 993 \text{ hPa}$$

$$\varphi = 48 \text{ \%}$$

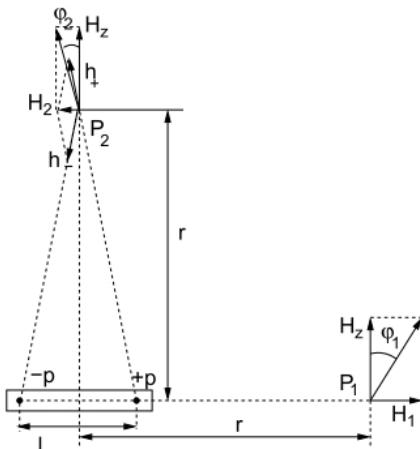
1. Teorie

1.1. Povinná část

Měření horizontální složky intenzity magnetického pole Země Gaussovým magnetometrem.

V této části budeme počítat horizontální složku intenzity magnetického pole Země pomocí výchylky magnetky při působení pole premanentního magnetu a kmitů tohoto magnetu v magnetickém poli Země.

Nejprve tedy výchylka magnetky při působení pole premanentního magnetu.

Obrázek 1

Umístíme-li magnetku, viz Obrázek 1, do Gaussových poloh P_1 , resp. P_2 v okolí premanentního magnetu ve vzdálenosti r , dochází zde ke skládání magnetického pole země a pole premanentního magnetu. To zapříčiní, že se magnetka vychýlí o úhel φ_1 , resp. φ_2 .

Nahradíme-li magnet dvěma magnetickými monopóly o magnetickém množství $+p$ a $-p$ ve vzdálenosti l od sebe a označíme-li $\lambda = \frac{l}{2r}$ a $M = pl$ magnetický moment magnetu, dostaneme pro velikosti intenzit H_1 a H_2 vztahy:

$$H_1 = \frac{1}{4\pi\mu_0} \frac{2M}{r^3(1-\lambda^2)^2}$$

$$H_2 = \frac{1}{4\pi\mu_0} \frac{M}{r^3(1+\lambda^2)^{3/2}}$$

Pro výchylky magnetky pak platí vztahy:

$$\operatorname{tg} \varphi_1 = \frac{H_1}{H_z} = \frac{1}{4\pi\mu_0 H_z} \frac{2M}{r^3(1-\lambda^2)^2}$$

$$\operatorname{tg} \varphi_2 = \frac{H_2}{H_z} = \frac{1}{4\pi\mu_0 H_z} \frac{M}{r^3(1+\lambda^2)^{3/2}}$$

Kombinací obou vztahů po vhodném umocnění dostáváme vztah:

$$\left(\frac{M}{4\pi\mu_0 H_z} \right)^7 = \frac{1}{8} r^{21} \operatorname{tg} \varphi_1 \operatorname{tg} \varphi_2 (1-\lambda^4)^6$$

ze kterého úvahou, že $r \gg l$ a tedy $\lambda^4 \ll 1$ a nahrazení geomtrického průměru aritmetickým dostaneme:

$$A = \frac{M}{H_z} = \frac{4\pi\mu_0 r^3}{7} \left(\frac{3 \operatorname{tg} \varphi_1}{2} + 4 \operatorname{tg} \varphi_2 \right)$$

Vezmeme-li jako veličiny $\operatorname{tg} \varphi_1$ a $\operatorname{tg} \varphi_2$, spočítáme pak nejistotu $u(A)$ vzorcem:

$$u(A) = \sqrt{\left(\frac{4\pi\mu_0 3r^2}{7} \right)^2 \left(\frac{3 \operatorname{tg} \varphi_1}{2} + 4 \operatorname{tg} \varphi_2 \right)^2 u^2(r) + \frac{49}{4} \left(\frac{4\pi\mu_0 r^3}{7} \right)^2 u^2(\operatorname{tg} \varphi_1) + 16 \left(\frac{4\pi\mu_0 r^3}{7} \right)^2 u^2(\operatorname{tg} \varphi_2)}$$

Nyní kmity magnetu v magnetickém poli Země.

Bude-li výchylka φ osy magnetu vůči magnetickému poli Země malá, můžeme approximovat $\sin \varphi \approx \varphi$, a při použití vlákna s velmi malým torzním momentem, můžeme zapsat pohybovou rovnici:

$$J \frac{d^2\varphi}{dt^2} + M H_z \varphi = 0$$

kde J je moment setrvačnosti magnetu, který pro válcový magnet spočítáme vzorcem:

$$J = \frac{m}{4} \left(\frac{D^2}{4} + \frac{l^2}{3} \right)$$

kde m je jeho hmotnost, D průměr a l délka.

Nejistotu $u(J)$ poté spočteme:

$$u(J) = \sqrt{\frac{1}{16} \left(\frac{D^2}{4} + \frac{l^2}{3} \right)^2 u^2(m) + \left(\frac{m}{4} \right)^2 \left(\frac{D}{2} + \frac{l^2}{3} \right)^2 u^2(D) + \left(\frac{m}{4} \right)^2 \left(\frac{D^2}{4} + \frac{2l}{3} \right)^2 u^2(l)}$$

Magnet harmonicky kmitá s kruhovou frekvencí ω danou vztahem:

$$\omega^2 = \frac{MH_z}{J}$$

ze kterého pak dostáváme vyjádření pomocí doby kyyvu $\tau = \frac{T}{2}$, kde T je perioda kmitů:

$$B = MH_z = \frac{\pi^2 J}{\tau^2}$$

Nejistotu $u(B)$ vyjádříme jako:

$$u(B) = \sqrt{\frac{\pi^4}{\tau^4} u^2(J) + \frac{\pi^4 J^2}{9\tau^6} u^2(\tau)}$$

Nakonec požadovanou velikost horizontální složky intenzity magnetického pole Země dostáváme jako:

$$H_z = \sqrt{\frac{B}{A}}$$

s nejistotou

$$u(H_z) = \sqrt{\frac{4B}{A^3} u^2(A) + \frac{4}{AB} u^2(B)}$$

1.2. Varianta B

Měření intenzity magnetického pole Země tangentovou buzolou.

V této části opět využijeme vychýlení magnetky v dalším magnetickém poli, tentokrát budezeného cívkou.

Umístíme-li magnetky do středu cívky o poloměru R s N závity, kterou protéká proud I , působí na ni magnetické pole cívky o intenzitě:

$$H = \frac{NI}{2R}$$

Nastavíme-li cívku tak, aby magnetické pole v jejím středu směřovalo kolmo k magnetickému poli Země, můžeme tangenciální výchylky magnetky spočítat jako:

$$\tan \varphi = \frac{H}{H_z}$$

Horizontální složku magnetického pole Země H_z pak můžeme určit ze vztahu:

$$H_z = \frac{NI}{2R \tan \varphi}$$

Pro praktické měření vyjádříme závislost $\tan \varphi$ na proudu

$$\tan \varphi = \frac{1}{H_z} \frac{N}{2R} I$$

ve kterém označíme

$$k = \frac{1}{H_z} \frac{N}{2R}$$

Nejistotu $u(k)$ dostaneme po proložení naměřené závislosti lineární funkcí, z čehož pak dostaneme pro nejistotu $u(H_z)$ vyjádření:

$$u(H_z) = \frac{u(k)}{K} H_z$$

2. Měření

2.1. Povinná část

Z praktických důvodů a z konstrukce měřící aparatury, budeme hýbat magnetem, zatímco poloha magnetky bude pevná.

Měření provedeme pro tři různé vzdálenosti r od magnetky, na obou jejích stranách a to i pro magnet otočený o 180° .

Ze čtyř úhlů pro jednu vzdálenost a Gaussovou polohu určíme průměrný úhel a statistickou nejistotu, ke které poté přidáme systematickou nejistotu 1° a poté vše převedeme na tangens.

Za nejistotu r zvolíme 1 mm, tedy $u(r) = 1$ mm.

Naměřené hodnoty:

r [cm]	φ_1 [°]					φ_2 [°]			
	50	32,4	36,9	34,2	35,1	18,0	18,9	18,0	20,7
45	38,7	47,7	41,4	43,2	20,7	27,0	21,6	24,3	
40	52,2	59,4	55,8	56,7	27,0	30,6	30,6	32,4	

r [cm]	$\tan \varphi_1$	$\tan \varphi_2$
50	$0,69 \pm 0,02$	$0,33 \pm 0,02$
45	$0,91 \pm 0,04$	$0,42 \pm 0,03$
40	$1,50 \pm 0,03$	$0,59 \pm 0,03$

Z těchto hodnot určíme A pro tyto tři vzdálenosti zvlášť, každou s vlastní odchylkou.

Výsledná A pak dostaneme jako jejich průměr a výslednou nejistotu jako kombinaci průměru nejistot a statistické nejistoty.

$r[\text{cm}]$	$A [\text{NA}^{-2}\text{m}^3]$
50	$(67 \pm 2) \cdot 10^{-8}$
45	$(63 \pm 3) \cdot 10^{-8}$
40	$(67 \pm 2) \cdot 10^{-8}$

$$A = (67 \pm 2) \cdot 10^{-8} \text{ NA}^{-2} \text{ m}^3$$

Dobu kyvu zavěšeného magnetu budeme měřit třikrát, a to tak, že vždy změříme deset period.

Tyto hodnoty zprůměrujeme a vydělíme dvaceti, takže dostaneme dobu kyvu τ .

Nejistotu $u(10T)$ dostaneme kombinací statistické nejistoty se systematickou nejistotou 1 s, způsobenou reakční dobou. Z tohoto pak dostáváme $u(\tau)$

$10T[\text{s}]$
103,96
102,80
101,84

$$\tau = (5,14 \pm 0,06) \text{ s}$$

Dále potřebujeme zjistit rozměry magnetu, které změříme šuplérou s nejistotou $\pm 0,2 \text{ mm}/100 \text{ mm}$.

$$l = (122,7 \pm 0,2) \text{ mm}$$

$$D = (20,7 \pm 0,1) \text{ mm}$$

Nakonec už jen potřebujeme určit hmotnost m magnetu, který, abychom vyloučili jeho vliv na váhy, zvážíme nejprve v obalu, dostaneme hmotnost M , a poté zvážíme samotný obal o hmotnosti m_o .

Poté platí $m = M - m_o$.

$$M = (873,95 \pm 0,02) \text{ g}$$

$$m_o = (569,47 \pm 0,02) \text{ g}$$

$$m = (304,48 \pm 0,03) \text{ g}$$

Moment setrvačnosti J je tedy:

$$J = (391 \pm 1) \text{ kg m}^2$$

Celkem tedy:

$$B = (1461 \pm 7) \cdot 10^{-7} \text{ Nm}$$

Velikost horizontální složky magnetické pole Země je tedy:

$$H_z = (15 \pm 1) \text{ A m}^{-1}$$

2.2. Varianta B

Parametry cívky:

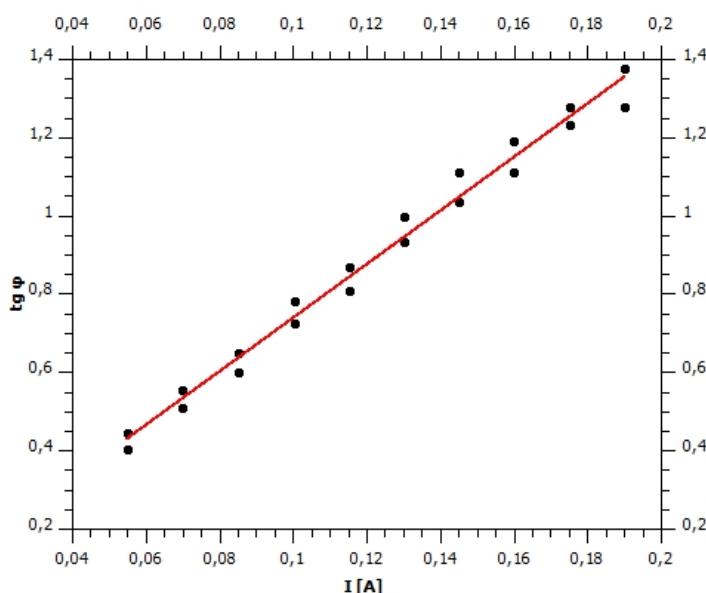
$$N = 80$$

$$2R = 62 \text{ cm}$$

Pro měření proudové závislosti zvolíme krok asi 15 mA, přičemž výchylku změříme pro oba směry toku proudu.

$I[\text{mA}]$	$\varphi[\text{°}]$	
189,8	52	54
175,0	51	52
159,9	48	50
145,0	46	48
130,1	43	45
115,1	39	41
100,2	36	38
85,1	31	33
69,9	27	29
54,8	22	24

Nyní vložíme do grafu závislost $\operatorname{tg} \varphi$ na proudu I a lineárním proložením dostaneme koeficient k .

$$k = (6,7 \pm 0,1) \text{ A}^{-1}$$

Z čehož již určíme intenzitu horizontální složky magnetického pole Země:

$$H_z = (19,3 \pm 0,4) \text{ A m}^{-1}$$

3. Závěr

Provedli jsme dvě různá měření velikosti horizontální složky intenzity magnetického pole Země. Po převedení dostáváme hodnoty $(19 \pm 1) \mu\text{T}$ a $(24,2 \pm 0,5) \mu\text{T}$, přičemž udávaná hodnota pro Českou republiku je asi $21 \mu\text{T}$.

Dostali jsme tedy na jednoduchost použitých přístrojů poměrně slušné výsledky.

Menší relativní nejistota v druhém měření je dána jednak tím, že veličiny N a $2R$ byly dány bez nejistoty, jednak tím, že v první části máme větší nejistotu tangenty úhlu v poloze P_1 ve vzdálenosti 45 cm a že nám pro tuto situaci vyšla odlišnější hodnota A, což se pak projevilo ve statistické chybě. Související příčinou rozdílných relativních nejistot je jistě způsobena tím, že magnetka v druhém případě byla evidentně v lepším stavu.